

nesu dobře rozděli, že kladl slova velmi jasně a důrazně, že jeho pathos měl dost plný, působivý zvuk a že jeho hlas zněl silnou a ovládanou silou. Gesta byla snad poněkud rozpačitá a nevyvinutá.

Na *Hamletu* se dá u nás ještě mnoho pracovat a to zejména ve smyslu přirozenosti. Naším hercům, ani nejlepším, nelze dost opakovat, že herec nesmí přestat být člověkem prostě cítícím a že postavy dramatu nedají se *vymyslet*, nýbrž že se musejí samy sebou, vnitřně žít. Divadelní aparát nechoval se při sobotním představení příliš čestně.

Čas 2. X. 1906

K obnovenému „Hamletu“ napsal Karel Mušek do divadelního programu obšírný článek, jehož účel je pověden ke konci: „Uvádím to vše jen proto, abych prokázal, že i my, zavrhovani režiséři-herci, osvětlených nám hrách něco víme, něco čteme a o nich přemýšlíme.“ Chtěl tedy Mušek osvědčit, čeho mu nikdy nikdo neupřal, že je pro svůj úkol režiséřský také trochu vzdělán, a že věci svým způsobem rozumí. A rozumí ji asi tak jako Joeza Savits, že hlavním vodítkem mu musejí být scénické poznámky a výslovné náznaky Shakespearovy. Utrčuje-li Shakespeare pro svůj děj terasu před zámkem elsinorským, proč prý budovat něco, co se terase nepodobá? Mluví-li Polonius o čalounu, za nějž se skrývá, nelze prý pochopit, proč by se nemělo toho přání Shakespearova šetřit. Popisuje-li se zjev nebožtíka krále, že je tak, jak byl za živa, je prý zbytečno, brát na to závoje, plameny, dým. Stejně vyvo-

zuje Mušek ze znění Shakespearova povahy jednotlivých osob. Claudius prý musí být k svému okolí „neobyčejně laskav a přívětiv, stále usměvavý,“ poněvadž ho Hamlet nazývá smavým lotrem, Rosenkrantz a Guillesteren musejí být prý vzory dvořenů, poněvadž byli vychováni s Hamletem a „totéž platí o Osrikovi“. Hamlet prý vedle filosofa byl „i britkým ironikem“, jak patrně z jeho odpovědi Poloniovi a oběma hladkým pánům. Že šlenství své jen předstírá, je prý „nad slunce jasnější“. I Polonius prý, ač od Hamleta snižován na nudného, starého blouda, byl přece jen obratný dvořan a muž světa znalý. Kdo by chtěl Karlu Muškovi to vše vyvracet? Ani žádný školák ne, protože zrovna tolik dovede si ze znění tragédie Shakespearovy bezpečně vybrat. Ale k pravému, hluboce působivému provedení jejimu nestačí, aby režisér uměl s tužkou v ruce číst, podtrhovat a zatrhovat, nýbrž je k němu ze všeho nejvíce třeba velkého skutečného nadání, básnické a výtvarnické vlohy, smyslu, důmyslu a mohutné, vzletné, tvořivé fantasie, — božích darů, jichž nám nemůže dát četba ani žádný kritik a které si smíme osobovat, jen když je opravdu máme. Ten, kdo má ždíbec žádoucího smyslu, rozezná hned na první pohled, že tragédie Hamletova všim svým obsahem a průběhem je nám dnes cizí a podivná, že se vesměs přičí našim pojímům. Duch, kráčejiící po terase, poslouchající zakokrhání kohoutího a udléjící mstivé rozkazy, princ tváříící se šlencem a začínající rvačku na rakvi spuštěné do hrobu. Polonius zabítý jediným náhodným bodnutím za záclonou, za kterou se schoval k slídění, umělé nakupení vražed a mrtvol. Laertes

vedoucí ozbrojenou vzpouru proti králi a na obrátku rychle zase zkroutilý, — to jsou činy, děje, okolnosti, bytosti, které se nám zdají dnes příliš naivně vymyšleny a jež námi nemohou mocněji pohnout, nesmějeme-li se přímo jejich divadelnosti. Provedení musí nám je přiblížit a přiblíží nám je svrchovaným pocitem ohromné vzdálenosti a dávnosti, přenesením do zapadlých, barbarských věků v nedozrnu za námi. Nepochili se však takového pocitu ohromné vzdálenosti snad historickým slohem staveb a krojů, poněvadž na těch není napsán letopočet, a kdyby byl, nic by to nepomohlo; staré historické stavby stojí až podnes, jako by patřily k dnešku, a historické kroje nosí se v maškarních plesích bez neshody s lidmi, kteří si je oblékli. Malíř, kostymník, osvětlovač, herec, režisér musejí si vynalézt zcela své a zvláštní prostředky, jimiž vnuknou diváku nepřetržitý, nerušený, odnášející dojem, že se dívá kamsi do jiného světa dávno zaslého, utonulého pod vodami staletí. Dá-li režisér do „Hamleta“ domácí hřbitov, který by mohl být někde na návrší v Náchodě, s jasným, veselé blankytným, slunně rozklenutým nebem nahofe, s olšanským páterem v bílé rochetce, přecházejícím jeviště na samém počátku hřbitovního dějství, je to scénická ohavnost, jež se neodpouští ani na tomto ani na onom světě.

Ale ten pocit ohromné vzdálenosti, k němuž se u „Hamleta“ musí pracovat fantasií básnický a výtvarnický nadanou, zahrnuje také, že všechny složky scénického sestavení musejí spolu úzce souvisět a že každá musí se vyvinout ve svůj plný význam. „Hamlet“ Národního divadla hraje se většinou před prospěchem znázor-

nujícím stěnu prostranné hradní síně se čtyřmi románskými okny a s proudem žlutého postranního světla, jež má oblévat významnou osobu: král a královna tam hovoří s Hamletem nebo spolu nebo s dvořany, Polonius tam vyhledává Hamleta, princ tam říká své monology, přijímá hosty, potkává se s Ofélií, — je to komnata pro všechno. Kdyby aspoň byla komnatou! Ona však toliko označuje místo jako návštěvní tabulka a jinak je scénicky mrtvá, bez nejméněho vnitřního vztahu k dějům, které se do ní kladou, a řekněme: bez účasti v nich, bez vlivu na jejich účinek, leda že její oslabí bezradností a marností svého prostoru. Ublížíje básnickému slovu, nikoli prospívá, poněvadž ho ničím nedoprovází a neposiluje, ničeho mu nepřidává, neposkytuje mu toho ovzduší, jímž by si ono zde teprve dobdylo plátnosti; kdykoli k těm čtyřem oknům vzadu pozdvihnete oči, jako byste jimi utíkali od děje, místo abyste se do něho ještě honem dychtivě ponořili. Tmavý, pomalovaný oponový prospekt ložnice královny byl jakž takž příhodně zařizen k tomu, aby z něho vyvstal přízrak nebožtíka krále a aby si za něj vlezl Polonius; co však její spojuje s hroznými řečmi, které Hamlet chrlí na zdracenou matku? jaké pozadí a jaký odraz jimi dává? čím je žene v prurdkém útoku na divákovu duši? A ta užasná zahrada, kterou režisér Mušek zvolil k divadelnímu představení Hamletovu, ač Shakespeare si vymínňuje „a hall in the palace!“ Vzadu vysoký les, před ním v oblouku jakési versailleské loubí, do něho vsazena volná písčina a dojmy se rozptýlují na všechny strany do vzduchu, osoby se od sebe rozpadávají, divadelní představení se skoro ztrácí

a je to jako nezdátíká, mrzutá „landpartie“, jejíž účastníci si z nevrlosti odsedli od sebe, takže je musíte očima shánět, abyste nikoho nevynechali. Jak takovou neohutnost a nemožnost na úkor Shakespearovův divadelní správa dovolil Hamlet se pídí po huddě a pištálkách a nikdo ho ani nemůže slyšet, nikde nic na přítomnost huddy neukazuje.

Právě proto drobí se i celá tragédie na pouhé jednotlivé postavy beze společného popudu, vznětu a vzruchu. Režisér Mušek se domnívá, že záleží jenom na tom, aby Hamlet filosofo slučoval s ironikem, král aby byl laskavý a usměvavý, Rosenkrantz a Guildenstern aby byli zběhli v salonním dvorském mravu. Mýlí se. Záleželo by mnohem více na tom, aby ve všech osobách vzezala ta hrůza, z níž drama vychází a k níž spěje, aby všichni byli nějak zachyceni a prolnutí tou dánskou prohnlostí, jež se řítí k pádu, aby na všech ležela tíha zločinu i hlodavých, štvavých výčitek, jež hledí vsítit strašnému trestu, aby všichni cítili se zděšené spoluvinní a odsouzeni k zatracení. Tragédie se začíná, když právě odlouklo dvanaáct, a první slova Bernardova i Franciskova mají už znít úzkostí, že duch králov stojí před nimi: „I am sick at heart — mně jest nějak teskno u srdce.“ Ofelie šlii a všichni kolem mají šliit s ní, ne postavit se jako Claudius zády do obecenstva, opřít se o lenoch křesla a odpočínout si, nežli se bláznivá holka vyblábolí: jaké by to musily být oči na ni upřenel jaké nachýlení postav! jaké zoufalé lomění rukou! jaký příval bezmezné něžnosti! jaké zalýkající se, plačící hlasy, ve kterých by zmizela každá stopa pantátovského klidu a rovnováhy! Chceme jeviště,

které by hrálo celé touž věc s prudkým vzepětím. Náš Horatio jde k oběhůzce záhrobního přeludu a první, co udělá, jest, že si se sousedskou dobromyšlností přehazuje a ohřívá ruce u pánve navršené žhavým uhlím, ačkoli má ze všech nejlepší, nejtěplejší kožích a přichází ze strážnice nebo vůbec odněkud z domu. Náš Polonius, který ke všemu ani neumí pořádně své role, žije naprosto mimo tragedii, není znepokojeným služebníkem svého pána, čile a ulekané pátrajícím, jak by co vyzvěděl a vyzkoumal, stále rozběhaným za nějakým horlivým nápadem, nýbrž koktavým a nevědomým, zpitomělým statikem, kterému se v hlavě zarázila kolečka. A Rosenkrantz a Guildenstern, — Osrik, ano, ten se vycvičil v úlisném, ohebném, hbitém dvořanství, ale ti dva ani toho nemají, jsou to vlázní, lhostejní, ztrnulí pánové, kteří se nelší mnoho od netečných statistiků a své pozorování si oznamují pohledy tak okatě, že v tom není ani zdání dvořanské jemnosti. Za to vše nemohou jednotliví umělci, o jejichž upřímné snaze a dovednosti nemůže být pochyby, původem vši té nedostatečnosti jest, že chybí jednotný, uvědomělý duch a směr od někoho, kdo by jej mohl dát, buď to kdokoli. Hamleta uprostřed máme, jakého se sotva brzy dočkáme druhého. Mistr Vojan jako by byl chtěl tentokrát vlt do něho všecku krásu, které posud nevyšlovl, a jeho tenký hlas, jeho napiaté, tílé věty zněly bolestí, jaké jsou schůpný jen bytostí promiknuté nejvyšším a nejčistším utrpením duševním: když promluvil k otcí nebo klečel před ním, když se chýlil nad sedcí Ofelii nebo odcházel od ní, když se v ložnici matčině zhroutil na zem zničen a nešťasten, v jeho

vzhlednutí, v jeho ubohých rukou, v jeho chvějných, smrtelně teskných verších bylo lkání a úpění, jež se modlilo svým žalem za všechen poskvrněný lidský rod. Kdež by ten Hamlet mohl se zabývat mstou! Ten má svou říši duchových snů a jeho úkolem jest, aby všechny citlivé, zranitelné bytosti něžné, smutné a lhostrné poslal do kláštera, tam že budou chráněny před světskou špatností a nízkostí. Ne ironie svítí v jeho očích a tváři, když ho vypravuji do Anglie, nýbrž veselá, blažená radost, jako by měl být vykoupěn ze vši zloby a bidnosti. Kterak on zachází v tom Hamletovi se slovy a veršemi! to není jenom vyřtitbené, mistrovské umění, to je láska a vděk ke slovům, láska a vděk k prostředku, jímž se vyroní z duše každý posvátý, lehounký odstín jejího hnutí. Když Vojan řekne třikrát po sobě totéž, je to pokaždé jiná myšlenka znovu promyšlená, nově pojará, s novým vážnějším a jímavějším smyslem. A když dořkává ke konci aktů nebo výjevu odstavce rýmovaným dvojeřím, je to jako pomalé, hebké, dumavé vydechnutí, které spěje před sebe ku předu do otvírajících se dálek. Také se vytrhne ze svého duchového vsebepohřžení, také vyskočí a zabouří hněvem v mužných, ocelových větách, také vycení hrozivé, kruté zuby, ale to jen že byl probuzen a vyhnán ze svých dum; a když vidí (už od hřbitovní scény) blížit osvoboditelku smrt, po jeho bytosti rozesíře se vláda pokojnosti, která pevně a přísně chce účtovat se životem: jakož božské zákony kázaly nám. Ofélii hrála pí Dostalová s obličejem poněkud příliš starostlivým, ale dokonalá v tom, jak Ofelie neví o svém šílení, jak dětinsky a prostě šveholí, zpívá,

rozdává květiny a jenom na Laertovi dlouze spočine očima, jako by se jí cosi rozjasňovalo. Velmi úspěštile, se vzorným rozdělením, s ryzím pohnutím zahrál p. Želenský herce v nejlepší souzvuku s Hamletem, s jeho divadelními radami a duševními snahami. Na pětáctýřicetiletou královnu nebylo zase jiné herečky kromě pí Naskové a té nezbyvalo nežli opatrně se tlumit. Divadelní program se rozepisuje o obojí předtížitěm vystoupení Fortinbrasovu. Ale na plano: na Fortinbrasa zase nedošlo, výhled do ztřešněji budoucnosti zůstal v nejistotách. Republikánská škorpivost a závist to nedovoluje.

Venkov 4. II. 1920

Věk *Hamletu* určí se zcela bezpečně ze hřbitovní rozmluvy obou hrobníků v prvním výjevu pátého dějství. Na otázku Hamletovu, jak dlouho koná už své povolání, odpovídá první hrobník, že se k tomu dostal v ten den, kdy nebožtík král Hamlet porazil Fortinbrasa, a dodává, že se téhož dne narodil mladý Hamlet, „ten, co se zbláznil a co ho poslali do Angličan“, hned po té prohlašuje výslovně: „Hrobarím tu již třicet roků jako hoch i muž“. Podle toho musíme si Hamleta představit jako třicátníka. Potvrzuje se to ještě dalším údajem hrobníkovým, že lebka šaška Yoricka leží v zemi třidvacet let, a princ Hamlet vzpomíná, jak ho Yorick nosil na zádech, jak svými šprýmy, skoky, písničkami a záblesky veselosti rozřehťával do smichu celý stůl a jak se spolu „nevím kolikrát“ lhbávali. Vzpomínky tak živé mohli si zachovat jen hoch sedmi